

Književnost.

Slovenska književnost.

„Izvestja muzejskega društva za Kranjsko.“ Urejuje Anton Koblar. Letnik III. V Ljubljani 1893. — Že lani je poročal „Dom in Svet“ na str. 189: „Občni zbor ‚Muzejskega društva‘ za Kranjsko je sklenil dne 23. jan. 1893 jednoglasno, da naj v prihodnje izhajajo Izvestja vsak drugi mesec v sešitkih itd.“ To je odbor tudi storil. Urejal je ta list gosp. Anton Koblar, ki je kot začetnik slovenskih „Izvestij“ prvi letnik sam spisal in je tudi naslednjima glavna podpora. Dočim je drugi letnik obsegal 160 strani, priraslo je tretjemu letniku 100 strani, kar kaže res lep napredek. Preveč bi se zavleklo naše poročilo, ko bi hoteli naštetiti vse spise. Omenimo le sotrudnike in njih imenitnejše spise. Anton Koblar je nadaljeval za našo cerkveno zgodovino tako znamenite „Drobtinice iz fur-lanskih arhivov“, opisal obširno in natančno: „Boje na Krajinah in zmago pri Sisku pred 300 leti.“ Nadalje je priobčil več krajsih zanimivih spisov: Donesek k zgodovini pošte na Kranjskem, Škofa Tavčar in Hren o bitvi pri Sisku, Cesta čez Ljubelj in Ljubeljski piramidi, in Valvazor vojak. — Simon Rutar je podal več krajsih spisov. Za zgodovinarja in jezikoslovca je važna: Slovensko-nemška in nemško-slovenska starinoslovska terminologija. Plod potovanja v solnčno Italijo je: Iz vatikanskega arhiva. Opisuje tudi starodavne grobe v spisu: Gradišča in gomile na Gori sv. Magdalene pri Šmariji, kar nadaljuje J. Pečnik. — J. Scheinigg našteva „Slovenska osebna imena v starih listinah“, kjer vidimo, koliko Slovencev je potonilo v nas obkoljujočem morju naših nasprotnikov. — Naš najboljši poznavalec tajnocvetk S. Robič našteva: „Kranjske mahove“. — Krajsje spise so še priobčili: dr. Fr. Kos, Konrad Črnologar, Fr. Pokorn, dr. M. Murko, Peter pl. Radics. Janko Barlè je popisal: Pisance (piruhe) iz Bele Krajine.

Na koncu vsakega sešitka se nahajajo mali zapiski, ki so večinoma jako zanimivi, kakor tudi ocene in naznanila raznih zgodovinskih knjig. Spisom je pridejanih tudi nekoliko slik. Kot priloga je dodana podoba vrat iz l. 1638. v Kranju

Iz tega kratkega poročila spoznamo, kako važna so „Izvestja“ za Slovence. Društvo sme res s ponosom trditi: „Ne zaostajamo za drugimi podobnimi društvi (str. 258).“ Da bi moglo društvo tudi v prihodnje delovati tako blagodatno, naj je vsi slovenski razumniki podpirajo, saj udnina ni visoka, ker znaša samo 3 gld. Kdor bi pa ne pristopil kot ud, naj se naroči samo na „Izvestja“, katera dobi za 2 gld. Učimo se spoznavati svojo domovino! Čim bolj jo spoznamo, tem bolj jo bomo ljubili.

V. S.

Nemške književne zanimivosti.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain. Sechster Jahrg. Erste Abtheilung: Historischer Theil. Laibach. 1893. — Kronika omenja, da je društvo prejelo 860 goldinarjev daril, da zamenjuje sedaj že s 108 društvi svoje knjige, da je bilo od sept. 1892 do nov. 1893 osem sej in kaj se je sklepalo pri teh sejah. Konec l. 1892. je ostalo imovine 297 gld. 68 kr.

Društvo ima štiri častne, tri dopisujoče ude, pravih udov pa 255.

Zgodovinski oddelek obsega pet razprav. Prof. Anton Kaspret priobčuje zgodovino soteškega gradú (str. 1—20) z nekaterimi listinami (21—32). Ta grad ni le v zgodovinskem oziru znamenit, ampak tudi v umetniškem, ker hrani več starih oljnatih slik in podobi ustanovnika tega gradú, Jurija Žige Gallenberga, in njegove soproge. — Prof. Julija Wallner-ja spis: Die Laibacher Bürgercorps (str. 33—107) je sestavljen večinoma iz izvirnih listin ljubljanske mestne občine, kranjskega muzeja in vladne registrature. Turški napadi so prisilili ljubljanske meščane že v 16. veku, da so se urili v orožju. V 17. veku so ustanovili posebno društvo, da so se vadili streljati. V 18. veku pa so bili celó primorani vsak vsaj dve leti udeleževati se strelnih vaj. L. 1711. se je ločilo društvo od meščanske brambe. L. 1792. se je osnovalo meščansko kardelo pešcev in l. 1793. meščansko kardelo lovcev, katero se je kmalu razšlo. Ko so zapustili Francozi deželo, oživel je zopet meščansko kardelo pešcev, toda le za kratek čas. L. 1820. je ugasnilo.

P. pl. Radics nam opisuje zgodovino tivolskega gradú (108—134) na podlagi kopije iz c. kr. dvorne knjižnice na Dunaju, kjer se nahajajo prepisane listine nekdanjega jezuitovskega samostana v Ljubljani. Prof. J. Wallner: Notizen zur Schulgeschichte Laibachs vor der Theresianischen Reform (str. 125 do 133). V časoslovni vrsti nam podaja razne dogodke od l. 1543—1761, ki se tičejo ljubljanskih šol. — Najzadnje priobčuje prof. S. Rutar: „Aus dem vaticanischen Archiv“ (str. 136—144) štiri pisma in sicer dve škofa Tavčarja na rimsko kurijo, da bi se naselili jezuitje v Ljubljani, tretje pismo pojasnjuje, zakaj so se branili deželni stanovi priseci zvestobo nadvojvodi Ernstu, in četrto obsega pritožbo Jan. Jur. pl. Schenkenturna o krškem škofu.

V. S.

Mittheilungen des Musealvereines für Krain. Sechster Jahrgang. Zweite Abtheilung: Naturkundlicher Theil. — Prof. Ferdinand Seidl nadaljuje razpravo: „Das Klima von Krain.“ (stran 1 do 96). Prejšnja leta je razpravljal o toplini, letos pa govori o zračni vlagi in o oblačenju. Vse

delo je jako natančno in tisočine številki pričajo o nenavadni marljivosti. Razprava še ni dokončana. Drugi spis je: „Die Mineralien des Herzogthums Krain“ (str. 97—146), katere navaja z raznimi opazkami prof. Viljem Voss, ta neutrudljivi delavec na naravoslovske polju, posebno kar se tiče Kranjske. Tudi na Kranjskem je vzraslo spoznavanje rudnin iz rudarske znanosti, saj je pri nas rudarstvo že staro. Železarstvo sega v prazgodovinsko dôbo, v 15. veku so pričeli v Idriji kopati živo srebro, in litijski rudnik sledimo nazaj do 16. veka. Dr. Janez Anton Scopoli, idrijski zdravnik, omenja (l. 1761) prvi idrijske rudnine in hribine. Njemu sledé drugi veščaki v naravoslovni védi, kakor Janez Jakob Ferber (1774), Hacquet v svoji slavni knjigi: „Oryctographia carniolica“ (v štirih delih, l. 1778—1789), Volk Mucha, Žiga baron Zois, Henrik Treyer (1844), A. pl. Morlot, Adolf Patera, Jožef Trinker, Karol Deschmann, Viktor pl. Zepharovich in v najnovejšem času nekateri uradniki rudarskih društev, ki so se ozirali posebno na svoja bivališča. Tudi naši podobne razprave so že izšle na svetlo. Viljem vitez Fritsch je spisal: „Die Mineralschätze Krains“ in Viljem Linhart jednako naslovljeno razpravo v „Laibacher Schulzeitung“ l. 1887. Vossova razprava se more imenovati že popolno delo, zakaj le malo rudnin se morda še nahaja na Kranjskem, ki bi ne bile tu našete. Voss je naštel 56 vrst rudnin z nekako petdesetimi različki. Druge dežele se morejo ponašati z dvakrat ali trikrat toliko množino, zato je Kranjska v tem oziru ubožna. Temu uvodu sledé imena rudnin, razvrščena v pet razredov, in sicer v I. prvine, v II. rude, v III. kamenine, v IV. soli in v V. phytogenide (slovenski bi jih utegnili imenovati porudni-njake, ker se porudninijo). — V zadnjem spisu: „Die bisher in Krain bestimmten Fixpunkte“ (stran 147—153) našteva prof. S. Rutar razne kraje na Kranjskem in posebno v Ljubljani z natanko določeno višino. V. S.

Jahrbuch und Deutscher Kalender für Krain. 1894. Simon Rieger. Laibach. Ign. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg. — Zaradi nekaterih domo-

vinskih znamenitostij poročamo o tem delu. Opuštvši druge stvari, omenjamo iz 2. dela S. Rieger-ja sestavek: „Zur Einführung der Zuckerindustrie in den Alpenländern“ (str. 5—30). Ta spis obsega več, kakor pové naslov. Pisec se ozira posebno na slovenske pokrajine, zato zanima sestavek tudi Slovence. Po kratkem uvodu našteva vzroke, zakaj da se pri nas rudarstvo in posebno železarstvo ne more dvigniti na ugodnejše stališče; omenja, zakaj se vselej voda ne rabi kot gonilna sila pri strojih, namreč, ker je predraga in nezanesljiva, dočim ima prednost v obeh ozirih par. Nadalje govori o zemlji, katera je najplodovitejša in kako se more izboljšati. Čim več hrani v sebi dušika, fosforove kisline, kalija, apnenca in magnezije, tem plodovitejša je. — Pesa potrebuje rahlih, globokih, ne prevlažnih, toplih tal, da more uspevati. Zato ji ne ugajajo gorska in močvirna tla, pač pa tla, kjer dobro rasteta pšenica in ječmen.

Na Kranjskem so poskušali od l. 1864. dalje. Dober uspeh je napotil Antona Tschinkla, da je ustanovil cikorijsno tvornico v Ljubljani. Na Nemškem so l. 1836. dobivali stot sladkorja iz 17·29 stotov pese, l. 1890. pa iz 7·29 stota. Iz tega sklepamo, kako napreduje kemija in tehnika. Pisec bo nadaljeval razpravo drugo leto. — Temu spisu sledé naslednji: L. Jahne: „Erinnerungen an den Rhein.“ F. Seeland: „Das Gottscheer Braunkohlenflötz und das auf demselben eröffnete Kohlenwerk“. Pisec opisuje kočevski premogokop in njegove naprave z raznimi stroji. Premoga je toliko, da bodo 90 let kopali, ako vsako leto odkopljejo dva milijona stotov premoga. — L. Jahne: „Die Heidengräber am Hochstuhl“ govori o ajdovskih grobéh na Stolu, katere omenja Valvazor. Naposled je pridejana humoreska, kako so neki zviti ptiči merili pred osemnajstimi leti dolensko železnico in prekanili Kočevce in Novomeščane. Na koncu se nahaja „Jahres-Rückschau“. V tem pregledu obžalujemo, da je Leonova slika pred Renanovo, in da se sodba o tem glasi neresnično: „An seinem persönlichen Charakter konnte weder Freund noch Feind einen Makel entdecken.“

V. S.

U m e t n o s t.

Giovanni Pier Luigi da Palestrina.

(Spisal K. Perinčič.)

Spodobi se, da postavimo s kratkim življenjepisom in s podobo¹⁾ majhen spomenik možu, katerega tristoletnico smrti slavimo letos in katerega ime naznanja ta naslov.

¹⁾ Sliko objavimo v prihodnji številki. Uredn.

Janez Peter Alojzij, navadno imenovan Palestrina, porodil se je l. 1529. v mestecu Palestrini, ki stoji na mestu starega rimskega Praenestum v pokrajini Lacijski (Latium). Po rojstvenem mestu se je imenoval že sam: Palestrina. — Takoj v otroški dôbi je pokazal veliko nadarjenost za glasbo, kateri je hotel posvetiti vse svoje življenje. Njegovemu velikanskemu duhu so se čudili ne le domači, marveč vsi, kateri so ga spoznali. Sam je čutil,